

Euskararen inguruko diskurtsoak eta disonantzia kognitiboa

Azken hogeita hamar urteotako ibilbide soziolinguistikoan hainbat hizkuntz asmo zapuztuta gelditu dira, gure eskarmentu falta zela medio, susmatu ezin genituen zailtasunek oztopatuta.

Egun, ustekabe horiek, hau da, nahi genuen eta lortzen ari garenaren arteko zuloek, euskaltzale askoren euskararekiko pertzepzioa aldatu dute edo aldaraz dezakete. Eta aldaketa horiek garai bateko uste okerrak zuzentzeko balio dutenean, ongi etorriak. Alabaina, euskararekiko iritzi-aldaketa horretan arriskua ere badago: etsipenarena, hain zuzen. Hori, bestalde, ulergarria litzateke horrenbeste esfortzu eskaini zaion borroka hori frustrazioaren iturburu bihurtuz gero.

Eta arrisku horren gakoa Festinger-ek aspaldian garatu zuen 'disonantzia kognitibo' kontzeptuan datza:

Festinger-en arabera, pentsatzen eta egiten denaren arteko inkongruentzia gertatzen denean, disonantzia egoera ematen da. Disonantzia egoera horrek tentsioa sortzen du, eta subjektua oreka berrezartzera bultzatzen. Orokorean, oreka hori bereganatzeko bidea aurretiko jarrerak aldatuz ematen da, nahiz eta beste aukera batzuk ere zilegi diren. (Nekane Arratibel: «HIZNET hizkuntza plangintza ikastaroa 02-03», 6. irakasgaia: 11. or.)

Euskararen aldeko jarrera asko baretu dela euskaltzaleon ahotan dabilen kontua da. Eta, edozein aldarrikapenen aldeko tentsio-puntuari gizarteak luzaroan euts diezaiola ezinezkoa bada ere, euskararen aldeko jarreretan susmatzen den gainbeheran beste zer edo zer ere badago. Izan ere, garai batean gure hizkuntza azkar baino azkarra go berreskuratu eta normaltzea espero genuen bertako hizkuntza nagusia bihurtzeraino, eta, egun, bat baino gehiago hasi da pentsatzen asmo hori soilik zonalde bat-

zuetan eta ederki kostata lor daitekeen jomuga dela. Euskaltzale amorratu askok, eguneroko jardunean erdara erabiltzera ezinbestez behartuta, amore eman (behar izan?) dute garai bateko asmotan; ilusioz beteta euskara ikasteari ekin zioten erdaldun batzuk, urteak joan eta urteak etorri gutxieneko erabilera maila lortzeko paradarik ezean, ikasitako guztia galtzen ari direla (edo, jada, galdu dutela) ohartu dira; hori guztia, haurrak euskalduntzeko ahaleginetan jarritako ilusio asegabea ahaztu gabe. Eta disonantzia kognitiboaren mekanismoa aintzat hartuta, garai bateko asmo utopiko eta egungo eskarmentu etsigarrien arteko amildegia eragiten duen autokulpabilizazioa ekiditeko, norberak garai bateko hizkuntz ilusioak murriztu eta apaltzeko tentazioa senti dezake.

Euskararekiko itxaropenen gainbehera hori, alabaina, bideratu beharreko arriskua da. Aurrera egingo badugu, ilusio eta errealitatearen arteko kontraesan hori ezinbestez onartu eta gainditu beharra dugu. Nola? Hasteko, garai bateko euskararekiko asmoek orduan kalkulatu baino oztopo zailago eta iraunkorragoekin topo egin dutela onartuz; gero, hasierako planteamenduak egokitu —etsi eta amore eman gabe— eta, berauek lortzeko, estrategia berriak garatuz.

Azken finean, joan zen mendeko 70eko hamarkadako diskurtsoak berriro eta egokitze sasoia iritsi zaigula barneratu behar dugu.

Hizkuntz egoeraren gainerako diskurtso lausotuak

Diskurtsoen egokitze horretan, gauza asko sartzen da, adibidez, euskararentzat landu nahi dugun proiektuarena. Plangintzan (edozein esparru eta motatako plangintzatan) diharduenak ondo daki nora iritsi nahi den argitzea funtsezkoa dela hartaraino eman beharreko pausoak ere ondo planifikatu ahal izateko.

Alabaina, sinistuta nago euskararen kasuan hainbat gauza oraindik ez dugula ondo definitu. Euskararen ele-

bakartasuna ala elebitasuna nahi dugu? Elebitasuna hautzekotan, nolakoa? Hizkuntz funtzio guztietan edo diglosia bezala ulertu ohi dena, hau da, hizkuntza bakoitzak bere funtzio-eremu bereiztuarekin? Elebakartasuna (edo elebitasuna/diglosia) eskualde guzti-guztietan edo lekuan lekuko egoera propioa?

Euskararentzat ditugun helburuetara mugaturik, nork bere ideia propioa omen du, baina beldur naiz ez ote diren gutxi izango benetan zer nahi duten ondo dakitenak. Pluraltasuna ez litzateke kezagarria izango, baina bai asmoen definiziorik eza. Nora jo orduan? Eta nola ailegatu?

Puntu honetara iritsita, ezin egokiago deritzot Mikel Zalbidek Fishman-engandik hartutako hitzak gogorazteari:

(...) gaixotasunak eta gaixotasunak (larriak eta arinak, edo ez hain larriak) daudela egon. Era berean, sendabideak ere paliatiboak direla batzuk (oinazea kentzen edo molestia arintzen dutenak, nahiz gaixotasunak bere horretan segi edo okerrera egin), eta amelioratiboak, hobera egitekoak alegia, besteak (gaixotasunari aurrez aurre erantzun eta, asko edo gutxi, osasuna hobetzen dutenak). Reversing Language Shift kontuan ari denak garbi bereizi behar ditu bi horiek, bai Language Shift-aren deskribapenean eta bai sendabideen lehentasun-zerrenda prestatzerakoan. Pulmonia duenari eta sudurreko muki-jarioa daukanari ezin diezu trataera bera eman. (Mikel Zalbide: «HIZNET hizkuntza plangintza ikastaroa 02-03», 3. irakasgaia: 15. or.)

Egokiak, bai, zer-nolako egoera dugun eta lortu nahi duguna zer den, abiatu baino lehenago ondo zehaztu beharreko puntuak baitira. Ideia hori, funtsean, bat dator hemen beste batzuetan defendatu dugun ikuspuntuarekin (ikus *Jakin* 132) eta baita diskurtso berriak garatzeko premiarekin ere.

Bestalde, helburuak eta diskurtsoak argitzeko asmotan, behar-beharrezkoa da terminologian ere adostasun puntuak aurkitzea. Edo, adostasuna ezinezkoa izatekotan, gutxienez gutako bakoitzak termino bakoitzarekin zer esan nahi duen argitzea (aitortu behar dut, terminologia-

ren zehaztasunak duen garrantziaz Mikel Zalbidek ohar-tarazi ninduela; mila esker, Mikel).

Bi formazio maila, bi diskurtso ezberdin

Oraingoan, gizarte eta euskalgintzaren arteko hizkuntz errealitatearen irakurketan dagoen amildegira igaro nahi dugu. Bai, amildegia diot; izan ere, euskalgintza badoa bi-dea urratzen, prestakuntza eta baliabidez inoiz baino hobeto hornituta; baina gizartea ez da neurri berean erantzuten ari.

Adibidez, EAEko gizartearen planteamendua ulertze-ko, oso adierazgarriak dira «EAEko hizkuntz gaitasuna eta asmoak» ikerlanean jasotzen diren emaitzak. Horien araber (www1.euskadi.net/estudios_sociologicos), jendeak euskara hizkuntza normalizatua nahi duela pentsa daiteke, ondoko zifrak kontuan hartuta: heritarren %81ek diote etorkizunean euskaraz eta gaztelaniaz, bietan berdin, hitz egin beharko litzatekeela.

Au rera, ikerlan berean eskaintzen zaigun beste galdera bat dugu; honako hau: «*Zure seme-alabak aukerarik izan du (eskolaz kanpoko) ekintza horiek zuk nahi zenukeen hizkuntzetan egiteko?*». Erantzunak, honako hauek dira:

«*Gurasoentzat gustukoa den hizkuntzan, seme-alabek eskola-orduz kanpoko ekintzak burutzeko parada izan dutela adierazten dute guraso gehienek (%74 eta %83 bitartean, gaztetxoek buruturiko ekintzaren arabera). Ekintza horietan jardutean erabilitako hizkuntzarekin ados ez dauden gurasoen kopurua apala da, eta horien artean gailentzen dira gaztelania hutsean izatea salatzen dutenak (%8 eta %17 bitartean, ekintzaren arabera).*»

Ekintzak erdara hutsean izatearekin dagoen desadostasun maila hain apala izanik, batek esango luke ume eta gazteen munduan euskarari eskaini nahi zaion lekua ia asebeteta dagoela.

Halere, EAEko 13-14 urteko neska-mutiko euskaldunak direnek —gaztetxo guztien %62k— bestelako iritzia dakarkigute: %38k beti erdaraz egiten du eskola-orduz

kanpoko kirol-monitorearekin (eta, jakina da monitoreak eza rriko duela taldearen jarduera-hizkuntza) ikastetxean bertan; oraindik altuagoa da erdararen erabilera ekintzak ikastetxetik at direnean: besteak beste, neska-mutiko euskaldunen %47 beti erdaraz aritzen dira parrokia taldean eta %40 kirol taldean (Kontxesi Berrio-Otxoa: *Etorkizuna Aurreikusten 99: Euskal Herriko gaztetxoak eta euskara*).

Beraz, neska-mutiko guztien (euskaldun eta erdaldu-
nen) erdararen erabilera gurasoek susmatzen dutena baino askoz hedatuagoa dago, euskalgintzan edo hezkuntza munduan dabiltzanek ondo dakiten bezala. Kontraesan nabarmen horretan oker dabiltzanak, zoritxarrez, gurasoak dira ondorioztatu behar dugu.

Gurasoen kontraesanak eta uste ustel horiek, alabaina, ulergarriak dira zenbait arrazoiri erreparatuta. Lehenengo, egungo guraso gehienak erdaldunak dira eta euskararen erabilera ebaluatzeko perspektiba falta dute; edo, bestela esanda, euskaraz zertxobait entzunda ere, errealitate hori handiturik antzemango dute. Bigarren arrazoiak: duela urte batzuetatik hona euskarak izan duen hobe-kuntza ikusita euskaltzale batzuek —guraso asko ere, barne— lasaitu ederra hartu dute. Hirugarrenik, euskaltzale xeheek gure hizkuntzaren egoera patxada ederraz —lasaiegi— hartzen dute, soziolinguistikaz duten ezjakintasuna dela medio; ez dira guztiz jabetzen euskara eta erdararen artean dagoen egoera tirabiratsu eta borroka latz horietan, euskarak pairatzen duen meneko egoeraz.

Ezjakintasun soziolinguistikoa diskurtso okerraren oinarri

Lantegi nahiz administrazioan diharduten euskara teknikariek ondo baino hobeto ezagutzen dute formazio-hutsune hori; izan ere, euskararen normalkuntzarako estrategia edo neurri berriak proposatzerakoan, horiek onartu behar dituztenei zergatiak azaltzeko nahikoa lan du teknikari gaixoak. Hots, proposaturikoa enpresetako edo administrazio nagusiek gutizia edo gehiegikeriatzat

jotzeko arriskua dago, errealitate soziolinguistikoko korapilatsuaren benetako premiak hurbiletik ere ezagutzen ez dituztelako.

Gizarteak soziolinguistikaz duen ezjakintasuna da euskalgintzako aditu eta euskaltzale xumeen diskurtsoen arteko arrakalaren zioa. Batetik, euskalgintzako aditua kezkatu agertzen da, bere diskurtsoak gizartean topatzen dituen zailtasunak ikusita. Bestetik, euskara ematen ari den aurrerapausoak nahikoak direla sinistuta, borondate oneko euskaltzaleak ez du gure hizkuntzaren larrialdia ezagutzen.

Euskararen diskurtsoak berriro ahal izateko, gizarteak soziolinguistikaz blaitu behar du, bere diskurtsoak euskalgintzaren planteamenduekin bat egin dezan. Bestela, oinarri sozialaren faltan, euskalgintzaren lana alferrikakoa izango da.¶